

VENY, Joan i MASSANELL, Mar: *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*, Barcelona-Alacant-València: Universitat de Barcelona - Universitat d'Alacant - Universitat de València, 2015.

JAUME CORBERA POU

Universitat de les Illes Balears

jaume.corbera@uib.cat

Els parlars catalans (1978) deu haver estat el llibre més venut de Joan Veny, que el 2002 arribà a la 13a edició. Juntament amb la *Introducció a la dialectologia catalana* (1986), feia la parella llibresca indispensable per als estudiants de filologia catalana que s'havien d'enfrontar amb la dialectologia. Però aquests llibres s'havien convertit ja fa uns quants anys en rareses de bibliòfil i per això era necessari una altra vegada posar a l'abast dels estudiants la informació i la formació que aquells llibres oferien, cosa que ha fet Joan Veny amb la col·laboració de Mar Massanell, antiga alumna que ha seguit les passes del mestre.

Aquesta obra de Veny i Massanell no és una simple nova edició, «corregida i augmentada», d'*Els parlars catalans*, sinó que està molt més concebuda com a manual d'introducció a la disciplina de la dialectologia, amb uns capítols inicials dedicats a qüestions prèvies i més teòriques, presentats sota els epígrafs «Què és la dialectologia?» i «Introducció a la variació dialectal»; són, de qualque manera, equivalents, més reduïts i repastats, al segon dels llibres esmentats a l'inici, la *Introducció a la dialectologia catalana*. És a dir, ara, amb una sola obra, Veny i Massanell ofereixen primer el marc teòric d'estudi de la diversitat dialectal i llavors descriuen la diversitat dialectal catalana, i tot amb un estil planer i una presentació gràfica molt clara i farcida de taules, mapes i altres gràfics que faciliten molt la comprensió de tot allò que s'explica. A més a més, cada gran capítol («Introducció a la variació dialectal», «Dialectes orientals» i «Dialectes occidentals»), subdividit en paràgrafs, inclou al final una proposta d'activitats i uns exercicis d'autoavaluació, amb el solucionari. Un annex final de 40 pàgines presenta una visió comparada dels diversos dialectes catalans, de manera essencialment gràfica.

Des del punt de vista de la presentació formal, aquest manual és una obra molt més amable que l'anterior *Els parlars catalans*: de mida més gran i lletra de més cos, amb paràgrafs remarcats en color i anotacions emmarcades al marge.

Quant al contingut concret dels capítols descriptius dels dialectes, hi ha un augment i una revisió de la informació, presentada de manera molt més clara i ordenada, i a la vegada rectificada en alguns casos en què eren clars els errors de la versió antiga. En conjunt, és una obra molt innovadora, tant formalment com de contingut, qualitat que la fa molt més atractiva i profitosa, i de consulta fàcil. Això no obstant, respecte al contingut, m'agradaria expressar algunes objeccions a uns punts en concret.

Ja a la *Introducció a la dialectologia catalana* Joan Veny assumia el concepte de «llengua històrica» proposat per E. Coseriu a principis dels anys 80, concep-

te que en aquest nou llibre repeteix. La definició que Veny en fa, d'aquest concepte, és curta i simple: «La llengua històrica és una família històrica de varietats lingüístiques afins i interdependents.» (p. 67) Bona d'explicitar, mala de concretar; perquè què són «varietats lingüístiques afins i interdependents»? Totes les varietats romàniques són més o menys afins i interdependents, però és clar que les que són veïnes són molt més afins i interdependents que les que són llunyanes. Ara bé, basta que dues varietats veïnes siguin molt afins i interdependents perquè realment puguin ser considerades incloses en una «llengua històrica»? Els dialectes gallecs meridionals que s'entremesclen amb els portuguesos septentrionals pertanyen a la mateixa «llengua històrica» o no?

Na actualidade, desde o punto de vista estrictamente lingüístico, ás duas marxes do Miño fálase o mesmo idioma, pois os dialectos miñotos e trasmontanos son unha continuación dos falares galegos, cos que comparten trazos comúns que os diferencian dos do centro e sur de Portugal; pero no plano da lingua común, e desde unha perspectiva sociolingüística, hai no actual occidente peninsular dúas linguas modernas...¹

Hem d'entendre aquestes «dúas linguas modernes» com a dues «llengües històriques»? Seria contradictori amb el contingut del paràgraf... Hem d'entendre que hi ha una sola «llengua històrica» encara que hi hagi «dúas linguas modernes»? Aleshores què preval més, el concepte de «llengua històrica» o el de «llengua moderna»? Hi pot haver dues llengües modernes dins una sola llengua històrica? No hi entraré més, no em ficaré en la polèmica de si gallec i portuguès són o no la mateixa llengua (històrica o moderna), però vull fer veure que en aquest cas és molt difícil aplicar-hi el concepte proposat per Coseriu i acollit per Veny.

Un altre cas. La filologia divideix la Romània en occidental i oriental, i fa passar la isoglossa que separa les dues àrees entre les localitats itàliques La Spezia i Rimini, de la costa tirrènica a la costa adriàtica. Al nord d'aquesta isoglossa els parlars corresponen a la Romània occidental, mentre que al sud corresponen a l'oriental, excepte la major part de l'illa de Sardenya, que és occidental. No m'entretendré ara a explicar les característiques de cada àrea, però sí que remarcaré que la modalitat estàndard italiana, basada en el toscà, correspon a l'oriental, com tots els parlars centrals i meridionals itàlics, mentre que els parlars gal·loitàlics del nord pertanyen a l'occidental; entremig hi podríem situar els parlars vènets, amb trets fonètics occidentals i morfològics orientals. Podem dir, sense contradicció, que tant els parlars del nord de la isoglossa La Spezia - Rimini com els del sud pertanyen a la mateixa «llengua històrica»? És evident que no, perquè estructuralment els parlars gal·loitàlics són molt més pròxims de l'occità que del toscà i,

1. Francisco Fernández Rei: *Dialectología da lingua galega*, Vigo, Edicions Xerais de Galicia, 1991 (2a), p. 17.

sobretot, que dels parlars sud-itàlics. La diversificació entre uns i altres és tan marcada que no s'adapten al criteri que exposen Veny i Massanell (p. 70):

Des d'un punt de vista lingüístic, el criteri per a determinar que una sèrie de varietats es considerin dialectes d'una mateixa llengua històrica és el de l'afinitat estructural. Aquelles varietats lingüístiques que presentin entre si un nombre considerable d'elements estructurals comuns seran incloses en la mateixa llengua.

Però, a pesar d'aquesta evidència i de la contradicció en què es cau, els manuals de lingüística romànica consideren tant els parlars del nord (sense els retoromànics) com els del centre i del sud «dialectes» de la mateixa llengua italiana, com ho accepta Joan Veny explícitament a l'obra de 1986, p. 14: «[...] el piemontès i el sicilià, sense intercomprensió, pertanyents a la llengua històrica italiana.» És a dir, el concepte de «llengua històrica» no pot ser presentat com un concepte universal, vàlid en tots els casos, perquè les situacions poden ser molt diferents. Segurament, sí que és aplicable al conjunt català, perquè l'origen de la llengua és tan reduït, territorialment, que les primerenques varietats que es formaren presentaven entre si molt poca diferència estructural, i per això va ser molt fàcil que sorgís una llengua literària vàlida per al conjunt d'aquestes varietats; amb l'expansió, aquestes varietats s'escamparen cap al sud i les Balears, i més envant a Sardenya, però estructuralment ja conformades, de manera que les noves varietats eren inicialment una extensió, amb poques alteracions, de les ja existents, i la llengua literària ja existent hi era perfectament aplicable. El conjunt català, ben delimitat ja des dels inicis, amb una llengua literària antiga fixada d'ús general i amb variació interna relativament poc important, sí que pot ser considerat una «llengua històrica», però aquest concepte no és d'aplicació inequívoca i universal, com donen a entendre Veny i Massanell.

La segona objecció és molt puntual: diu el manual (p. 193) que en el parlar de Palma i en menorquí es diu «amb es», mentre que «en mallorquí no palmèsà» i en eivissenc es diu «amb so» (*amb es càvec / amb so càvec*). És cert que a Palma pots sentir a dir «amb es» (*càvec*, ja no tant), però no és «el parlar de Palma», sinó «el parlar de part de la gent jove de Palma, de la resta de l'illa i d'Eivissa», perquè aquesta diferència a Mallorca i Eivissa no és geogràfica, sinó generacional, i com sempre passa és un canvi que afecta la gent jove, però de manera desigual. Però en el parlar tradicional de Palma, que és el meu, es diu «amb so», com a la resta del mallorquí. Abans de fer una afirmació com aquesta, caldria saber què s'entén per «parlar de Palma» i, sobretot, caldria fer una recerca per comprovar en quina situació està aquesta distinció entre els parlants de totes les generacions.

La tercera objecció afecta la divisió dialectal del català occidental, que Veny i Massanell estableixen en dos dialectes: català nord-occidental i valencià, separats no per isoglosses sinó per la línia administrativa que separa Catalunya de València. Si ja és discutible que només puguem distingir dos dialectes occidentals, més ho és que precisament sigui una frontera política, i no lingüística, la que els separa.

Al 1991, Lluís Gimeno Betí, de la Universitat Jaume I, va publicar l'article «El tortosí. Extensió i característiques dialectals»,¹ on proposava, en base a tota una sèrie de dades fruit de les seves recerques per a la tesi doctoral, el reconeixement del dialecte tortosí, ben delimitat pel nord i pel sud, al mateix nivell que el català nord-occidental i el valencià. És a dir, elevava el tortosí de subdialecte nord-occidental, com era considerat a *Els parlars catalans* de Joan Veny, a dialecte de l'àrea catalana occidental; i a més a més feia veure que el tortosí, subdividit en septentrional i meridional, ocupava un espai geogràfic que incloïa tant comarques del sud de Catalunya com del nord de València. Per tant, la línia divisòria entre tortosí i valencià no era la línia administrativa entre les dues regions veïnes, sinó un feix d'isoglosses diverses al sud del Maestrat. En treballs posteriors, Lluís Gimeno va donar a conèixer més dades que avalaven la seva proposta: *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló* (1994) i *Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa* (1997), el primer amb un pròleg de Joan Veny, precisament. És possible que les raons de Lluís Gimeno per a individualitzar el tortosí no convencessin Joan Veny i aquest continuàs considerant que havia de situar el tortosí dins el català nord-occidental, i per això en aquesta nova obra ha mantingut aquest criteri; però crec que hauria estat oportú almenys tenir en compte l'aportació de Gimeno i contraposar-hi les raons que consideràs adequades, per a no acceptar la seva proposta, en lloc d'ignorar-la. Però allò que em pareix més poc raonable és que, contra l'evidència de les aportacions de Gimeno, en aquest manual es mantengui exactament la mateixa delimitació septentrional del valencià que a l'obra primera de Joan Veny: «El dialecte valencià és propi de les comarques de parla catalana de l'antic regne de València» (p. 270), amb l'únic matís que «la zona nord, especialment les comarques dels Ports de Morella i el Baix Maestrat, comparteix alguns trets amb el català nord-occidental, que difereixen de les solucions més generals del valencià» (p. 271). Almanco aquí sí que s'havia d'haver assumit la delimitació que Lluís Gimeno fa del tortosí i el valencià, i tant en parlar del subdialecte tortosí com del dialecte valencià situar-ne la separació a la franja indicada per Gimeno. Només se m'acudeix una raó per a no fer-ho, que no és la ignorància: la «conveniència» política de no posar de manifest que dins el nord-valencià no es parla precisament «valencià», sinó «tortosí», sent Tortosa una ciutat *catalana*. Hauria provocat una reacció de les institucions valencianes o de l'AVL, tal atreviment? Es pot consentir que a qualche indret de València no es parli valencià?

Fetes aquestes objeccions tan concretes, aquest manual de Joan Veny i Mar Massanell em pareix en conjunt una bona eina per a facilitar l'estudi de la dialectologia catalana a la Universitat, una eina atractiva que pot fer que aquesta matèria no sigui vista com un os mal de pair, sinó com una disciplina engrescadora que, a la vegada que descriu i estudia la variació catalana, referma la unitat essencial de tota la llengua.

1. A la revista *A sol post*, Alcoi, ps. 171-192.